

МЕРЗЛІКІНА О. В., ГРИЗОВСЬКА К. В.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

СУБКОНЦЕПТ МИНУЛОГО, ТЕПЕРІШНЬОГО І МАЙБУТНЬОГО В СЕМАНТИЧНІЙ СТРУКТУРІ КОНЦЕПТУ ЧАС У ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЯХ ІСПАНСЬКОЇ МОВИ

У статті розглядаються поняття концепту ЧАС в іспанській мові. Аналізуються такі субконцепти як минуле, теперішнє і майбутнє на прикладі фразеологічних одиниць з концептом час у їх складі.

Ключові слова: концепт, субконцепт, часові рамки, минуле, теперішнє, майбутнє.

В статье рассматриваются понятия концепта ВРЕМЯ в испанском языке. Анализируются такие субконцепты как прошлое, настоящее и будущее на примере фразеологических единиц с концептом время в их составе.

Ключевые слова: концепт, субконцепт, временные рамки, прошлое, настоящее, будущее.

The article examines the *NOTION* of the concept in the Spanish language. Such subconcepts as past, present and future on the examples of phraseological units in their structure are analyzed.

Keywords: concept, subconcept, time frames, past, present, future.

Концепт ЧАС – це етнокультурно маркована вербалізована одиниця розумової діяльності людини, яка пов'язана з колективними знаннями та досвідом, що підтверджено іспанськими лексичними та синтаксичними мовними засобами, репрезентованими у фізичному, емоційному та інтелектуальному світі людини. Поняття ЧАСу – є прототипом для будь-якого часового відрізка, дії в часі, зміни та переміщення, що відбуваються в часових рамках. Концепт як мовне вираження, пов'язаний з колективними знаннями та досвідом [1:23].

Актуальність теми дослідження визначається недостатньою розробкою питання концепту ЧАС у фразеологічній системі іспанської мови, особливо субконцепту минулого, теперішнього та майбутнього. Також актуальність полягає в широкому використанні фразеологізмів з концептом ЧАСу в складі у розмовній мові та їх проникнення в літературну мову, інтенсивне використання у комунікативному процесі.

У відповідності до обраного напрямку дослідження **метою статті** є визначення семантичних особливості фразеологічних одиниць з концептом *ЧАС* у фразеологічних одиницях.

Об'єктом пропонованого дослідження стали фразеологізми з концептом *ЧАС* в іспанській мові.

Предметом дослідження є особливості функціонування субконцептів минулого, теперішнього та майбутнього у складі фразеологізмів іспанської мови.

Матеріалом дослідження являються фразеологізми з іспанських словників та художньої літератури Іспанії з концептом *ЧАС* у складі.

Аналіз останніх наукових досліджень та публікацій базується на роботах Вежбицької А., Афанасьєвої О. В., Калашнікової А. С., Овчиннікова Д. В., Мартиновича Г. А. та ін. [1, 2, 3, 4].

ЧАС є концептом, який має складну та одночасно динамічну структуру. В іспаномовній картині світу він вербалізований постійними та тимчасовими концептуальними ознаками, наприклад *tiempo, crono, hora, estación, temporada, época, período, minuto, segundo, momento, instante, eternidad, etapa, edad, plazo, ocasión, ciclo, era* та інші [5:53].

Концептуалізація *ЧАСу* в іспаномовній картині світу є креативною, оскільки кодування *ЧАСу* в соціальному та внутрішньому світі людини ґрунтується на часових відрізках (минуле, теперішнє і майбутнє), які відмірюються в реальному світі. Це кодування *ЧАСу* пояснюється множинністю можливих форм репрезентації в ментальному просторі. У процесі концептуалізації *ЧАС* набуває національного забарвлення, що підтверджено такими концептами, як *crono, estación, temporada*, що функціонують в урбаністичному дискурсі Іспанії.

Головною характеристикою концепту *ЧАС* є його відносність, яка залежить від сприйняття. Вербалізуючись, концепт *ЧАС* виявляє зв'язок з візуальним, аудійним, чуттєвим сприйняттям особистості. Мовні маркери конкретизують сприйняття й визначають стосовно чого або кого відмірюється час [2:43].

“Мова часу” ґрунтується на метафорі руху з минулого через теперішнє в майбутнє. Все, що слідує, є, таким чином, майбутнім (наступний день, рік, мить – ісп. el año/día que viene/siguiente, наступна зупинка – ісп. la proxima/siguiente parada, послідовність – ісп. consecuencia). Особливістю сучасного іспанського менталітету є сприйняття життя як свята, як проводиться у певний час. Велика кількість фразеологізмів в сучасній іспанській мові передають плин часу: минуле, теперішнє, майбутнє, що підтверджує ідею про те, що саме час є домінантою в поведінці іспанців.

В іспанській мові вираження закінчення життя (часу) часто представлене метафорично, оскільки людина не знає точно, що її чекає далі.

Su destino era vivir en un buque, pasar él resto de sus días sobre las olas, tomo el capitán maldito de la leyenda holandesa, hasta que viniese a redimirlo una virgen pálida envuelta en velos negros: la muerte [11:400].

Horchatero Chico, natural de Colmenar, soltero, de veinticuatro años de edad y de profesión matador de reses bravas, acaba de estirar la pata; vamos, quiere decirse que acaba de entregar su alma a Dios [12:90].

У першому реченні автор порівнює смерть з блідою дівою, закутаною в чорне. В Іспанії шанують Діву Марію як захисницю і покровительку простих людей. Образ Virgen pálida як образ смерті, виражає, по-перше, скорботу, і, по-друге, в той самий час надію на те, що вона не залишить людини в іншому, загробному світі.

У другому реченні подано фізичний стан (acaba de estirar la pata) і духовний (acaba de entregar su alma a Dios), які виражені метафорично. Ще Х. Ортега-і-Гассет вважав, що краса метафори починає сяяти там, де закінчується її істинність [6:73].

Концепт ЧАС належить до основних понять традиційного розуміння. У категоріях, образах і термінах часу осмислюється саме людське життя [7:89].

Los años pasaban sobre nosotros como sobre todo el mundo, la vida en mi casa decurría por las mismas sendas de siempre. Este camino del mundo y del pecado ¿no habrá venido a nuestro pueblo para ser salvo? [10:177].

У процесі відтворення реальної дійсності мовними засобами, людина спирається на конкретні реальні предмети, об'єкти, які виділяє, а потім за аналогією й подібністю порівнює з абстрактними поняттями. У статті спираємось на принцип аналогії й подібності, розглядаючи процес метафоризації концепту ЧАС.

Американський дослідник Е. Холл як основну характеристику культури розглядає орієнтацію в часі. Е. Холл виділяє культури, орієнтовані на минуле, сьогодення і майбутнє, а також “монохромне” і “поліхромне” культури. “Монохронність” передбачає лінійний перебіг часу, коли велику роль грає пунктуальність, чітке дотримання термінів і відповідність заздалегідь наміченого плану. Представники “поліхромних” культур пред'являють набагато менш жорсткі вимоги до встановлених термінів і пунктуальності [8:14]. Завданням лінгвіста стає прослідити, як той або інший тип культури відбивається в мові.

Уявлення про рух часу відбито у фразеологічному фонді мови. Минуле в іспанській мові характеризується високою мірою визначеності, про що свідчить наявність у фразеологічних одиницях (далі ФО) компонента-атрибуту минулого – прах, попіл (обтрусити прах з ніг своїх, ісп. *remover las cenizas* – ворушити минуле (досл. попіл), історія (ісп. *a la antigua* – як у давнину), пам'ять (ісп. *refrescar la memoria* – освіжити пам'ять) [3:87].

Сьогодення й майбутнє сприймається свідомістю, що говорить як про щось невизначене, хитке, розпливчате: перше через короткочасність і мінливість справжнього моменту, друге як результат сприйняття майбутнього як невідомості (з дня на день, невідомо коли, ісп. *cuando Dios quiera* – коли на то Божа воля; *De hoy en adelante* intentaré madrugar, lo juro – з цього моменту і надалі я постараюся вставати рано, обіцяю; ісп. *estar/llamar a la puerta* – бути на порозі, ось-ось щось станеться (напр., *Tendríamos que ir pensando en llenar el depósito de gasoleo para la calefacción porque el invierno llama a la puerta* – нам треба б подумати про запаси пального для опалювання, тому що зима вже на порозі). Якщо розглядати першу ФО і її синоніми (*de aquí en adelante, de aquí para allá, de esta hecha* – з цього моменту і далі), слід визнати, що, по-перше, ми маємо справу з напрямом часу (про це свідчать прийменники напряму *de/para/en*) а по-друге, час в цих ФО імпліцитно

направлений з минулого через сьогодні в майбутнє, тоді як в другій ФО *llamar a la puerta* (бути на порозі) основою створення значення фразеологізму й образності є майбутнє, яке приходить в сьогодні і потім перетворюється на минуле. Таким чином, в рамках одного фразеологізму ми спостерігаємо можливе розгортання двох моделей часу, на які вказує Н. Д. Арутюнова [9:24].

Події минулого завжди більш звернені до свідомості людини, оскільки вже є більшою чи меншою мірою достовірними і осмисленими, тоді як події сьогодні і майбутнього відрізняються певною невизначеністю.

В іспанській мові закріпилися номінації фразеологізмів *tercera edad* (третій вік), *cuarta edad* (четвертий вік) – тобто вік після 60 і після 80 років, відповідно.

Ще одним важливим аспектом функціонування концепту ЧАС в мові є його реалізація в асоціативної діяльності людини. Розвиток асоціативної методики в рамках психолінгвістичного та лінгвокогнітивного досліджень дозволяє нам припустити, що експериментальне вивчення концепту за допомогою методу вільних асоціацій дає додаткові лінгвопрагматичні штрихи як до базисного, так і до інтерпретаційного вивчення.

Результати проведеного вільного асоціативного експерименту, звернення до глибинних структур в мовній свідомості носіїв мови підтвердили наявність універсальної семантичної структури концепту “час”, а також гіпотезу про те, що іспанська мова знаходиться в проміжку між монохронним та поліхронним типами, тяжіючи до поліхронного. Так, при розгляді реакцій, отриманих на слово-стимул “майбутнє”, підтвердилася гіпотеза, висловлена в інтроспективному аналізі фразеосемантичної групи “майбутнє” про те, що майбутнє виразно має у свідомості характер невідомості (асоціативна невідомість, невпевненість), але в той же час спостерігається прагнення респондентів надати деякого роду визначеність даного поняття за допомогою синтагматичних асоціацій, що належать до однієї частини мови – прикметників: довготривалий, щасливий, далекий (час). В іспанських фразеологізмах ідея впевненості виражена за допомогою якогось третього (формально не вираженого) члена. Крім того, даний факт свідчить про те, що іспанська мова, яка належить до романських

мов, а ті, в свою чергу до поліхронних мов (за класифікацією Е. Холла), не є повністю поліхронною, а відчуває вплив так званої “англосаксонської” культури перш за все в асоціативних тезаурусах, так як вони є “безпосередньою мовленнєвою діяльністю” [4:3].

Лінія часу безумовно має двояку спрямованість для респондентів: з майбутнього в минуле, на що вказують типові реакції на слово-стимул “минуле” – колишнє, яке не повернути, яке пішло, пройшло – *se fue* (пішов (час), *que no vuelve* (не повернеться). З іншого боку, не може піддаватися сумніву і той факт, що носій мови, перебуваючи в тимчасовій позиції “теперішнє”, дивиться вперед, у майбутнє, і для нього час рухається саме в цьому напрямку: попереду, той, що буде – *adelante, en adelante* (попереду), *en lo sucesivo* (згодом).

ЛІТЕРАТУРА

1. *Вежбицкая А.* Семантические универсалии и описание языков / Анна Вежбицкая ; [пер. с англ. Алексея Дмитриевича Шмелева ; под ред. Татьяны Вячеславовны Булыгиной]. – М. : Языки русской культуры, 1999. – 776 с.
2. *Афанасьева О. В.* Семантическая структура концепта время и ее отражение во фразеологических системах английского, испанского и русского языков / Ольга Вадимовна Афанасьева. – 2007. – 188 с.
3. *Испанско-русский* политехнический словарь / [сост. А. С. Калашникова, Д. В. Овчинников]. – Ростов-на-Дону : Феникс, 2003. – 619 с.
4. *Мартинович Г. А.* Концептум, концептус и бытовые понятия [Электронный ресурс] / Геннадий Ананьевич Мартинович. – 2010. – 5 с. – Режим доступа до ст. : http://zhurnal.lib.ru/m/martinowich_g_a/10conceptumdoc.shtml.
5. *Красных В. В.* От концепта к концепту и обратно / Виктория Владимировна Красных // Вестник Московск. гос. ун-та. – Серия 9 : “Филология”. – М., 1998. – № 1. – С. 53–70.
6. *Ортега-и-Гассет Х.* Две великие метафоры / Хосе Ортега-и-Гассет // Теория метафоры : сб. пер. / [вступ. ст. и сост. Н. Д. Арутюновой ; пер. под общ. ред. Нины Давидовны Арутюновой, Марины Андреевны Журиной]. – М. : Прогресс, 1990. – С. 68–81.
7. *Толстая С. М.* Акциональный код символического языка культуры : движение в ритуале / Светлана Михайловна Толстая // Концепт движения в языке и культуре : сб. ст. / отв. ред. Татьяна Олексеевна Агапкина. – М. : Индрик, 1996. – С. 89–104.
8. *Hall E. T.* The silent language / E. T. Hall. – New York : Doubleday, 1981. – 178 p.
9. *Арутюнова Н. Д.* Метафора и дискурс / Нина Давидовна Арутюнова // Теория метафоры. – М. : Прогресс, 1990. – С. 5–32.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

10. *Alas L.* ¡Adios, cordera! / Leopoldo Alas // Cuentos españoles. – La Habana : Arte y literatura, 1976. – P. 177–189.
11. *Ibáñez V. B.* Entre naranjos / Vicente Blasco Ibáñez. – La Habana : Instituto cubano del libro, 1972. – 287 p.
12. *Cela C. J.* Novelas cortas y cuentos / Camilio José Cela. – М : Raduga, 2001. – 246 p.